

مالیات و رابطه عدالت و تمکین

نویسندگان:

دکتر محمود حقانی

عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی

دکتر ندا نفری

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

نادر نامدار

دانش آموخته کارشناسی ارشد مدیریت تحول

سرشناسه:	حقانی، محمود، ۱۳۳۴ -
عنوان و نام پدیدآور:	مالیات و رابطه عدالت و تمکین
مشخصات نشر:	تهران: نشر تعالی، ۱۳۹۴
مشخصات ظاهری:	۱۴۰ ص: مصور، جدول، نمودار.
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۵۴۷-۱۸-۲
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیبای مختصر
یادداشت:	فهرست‌نویسی کامل این اثر در نشانی: http://opac.nli.ir قابل دسترسی است.
یادداشت:	کتابنامه
شناسه افزوده:	نامدار، نادر، ۱۳۵۰
شماره کتابشناسی ملی:	۳۸۲۵۴۱۹

نشر تعالی

Taali Publishing

نام کتاب: مالیات و رابطه عدالت و تمکین

نویسندگان: دکتر محمود حقانی / دکتر ندا نفیری / نادر نامدار

مدیر هنری: جعفر خدادی

ناشر: تعالی

نوبت چاپ: اول ۱۳۹۴

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۵۴۷-۱۸-۲

نشانی پست الکترونیک: taalibook@yahoo.com

نشانی اینترنتی: www.taalibook.com

نشانی مرکز پخش: تهران میدان انقلاب، ابتدای جمالزاده شمالی، کوچه شهید بزمه،

کوچه صالحی، پلاک ۴

تلفن: ۰۹۱۲۲۰۲۷۴۲۵

قیمت: ۱۲۰۰۰ تومان

حق چاپ و نشر برای انتشارات تعالی محفوظ است.

پیش‌گفتار

برای مالیات‌ستانی، تنها نگاه یک‌جانبه به مؤدیان مالیاتی و انتظار همکاری و تمکین مالیاتی از مؤدیان مالیاتی کافی نمی‌باشد، مطالعات نشان می‌دهد به هراندازه درصد تمکین مالیاتی در یک سیستم مالیاتی بالاتر باشد، میزان درآمدهای وصولی بخش مالیاتی، افزایش می‌یابد و شاخص‌های کلان اقتصادی چون نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی، نسبت درآمدهای واقعی مالیاتی به درآمد مالیاتی پیش‌بینی شده در بودجه و نسبت درآمدهای مالیاتی داوطلبانه پرداخت شده به کل درآمدهای مالیاتی وصول شده افزایش می‌یابد.

علت‌های بسیاری در پاسخ به چرایی این موضوع وجود دارد، ولی یکی از موارد مهم عدم تمکین مالیاتی، نقش "عدم احساس عدالت مالیاتی در میان مؤدیان مالیاتی" می‌باشد. از طرف دیگر، جهت افزایش وصول مالیات، لازم است سازمان امور مالیاتی کشور در عملکرد، رویه و رفتار خود تجدید نظر کند، و به بالا بردن کمیت و کیفیت عدالت در عملکرد، رویه و رفتار خود اقدام نماید.

مؤدیان مالیاتی به مالیات‌های وضع شده تمکین نمی‌نمایند، مگر آن که سازمان امور مالیاتی کشور، همه جانبه در رفتار مالیات‌ستانی خود عدالت‌محور باشد. تألیف حاضر برای بررسی رابطه عدالت مالیاتی با تمکین مالیاتی شکل گرفته است.

فهرست مطالب

۵	پیش گفتار
۱۳	مقدمه
۱۷	بخش اول
۱۹	فصل اول: مفاهیم کلی
۲۴	نقش و اهمیت مالیات
۲۹	فصل دوم: تعاریف مرتبط
۳۰	عدالت مالیاتی
۳۰	تمکین مالیاتی
۳۱	شخص حقوقی
۳۱	مؤدیان بزرگ مالیاتی
۳۱	عدالت افقی
۳۱	عدالت عمودی
۳۲	عدالت توزیعی
۳۲	عدالت رویه ای
۳۲	عدالت کیفری
۳۳	فصل سوم: مالیات
۳۶	مفهوم و تعریف مالیات
۳۶	مفهوم مالیات
۳۷	تعاریف گوناگون از مالیات
۳۹	اهداف مالیات ستانی

۴۱	فصل چهارم: تمکین مالیاتی
۴۳	مفهوم و تعریف تمکین مالیاتی
۴۳	تعریف تمکین مالیاتی
۴۶	عوامل مؤثر بر تمکین مالیاتی
۴۶	منفعت طلبی مؤدیان مالیاتی
۴۷	شفافیت در هزینه شدن مالیات
۴۷	مقبولیت دولت و حاکمیت
۴۸	فساد و در برابر مقبولیت دولت و حاکمیت و تمکین مالیاتی
۴۹	نوع حکومت، مقبولیت دولت و حاکمیت
۵۲	کارایی نظام مالیاتی
۵۳	ابهام در قوانین مالیاتی
۵۴	اثر بخشی نظام مالیاتی
۵۵	روان شناسی عدم تمکین مالیاتی از دیدگاه ونزل
۵۹	فصل پنجم: عدالت
۶۱	عدالت
۶۱	تعریف عدالت
۶۲	تعریف برابری
۶۲	عدالت در فلسفه و فقه اسلامی
۶۳	عدالت از دیدگاه افلاطون
۶۳	عدالت از دیدگاه ارسطو
۶۴	عدالت از دیدگاه اندیشمندان امروزی
۶۵	گونه‌های عدالت
۶۹	فصل ششم: عدالت مالیاتی
۷۱	عدالت مالیاتی
۷۱	تعریف عدالت مالیاتی
۷۳	عدالت عرضی (افقی)
۷۵	عدالت طولی (عمودی)
۷۷	عدالت توزیعی
۷۷	عدالت روده‌ای
۷۸	عدالت کیفری
۷۹	عدالت کیفری و سیاست کیفری مالیاتی
۸۱	فصل هفتم: دکترین‌های عدالت مالیاتی
۸۳	دکترین‌های عدالت مالیاتی
۸۴	عدالت مالیاتی و تمکین مالیاتی از دیدگاه ونزل

۸۵	ابعاد تحلیلی عدالت مالیاتی و تمکین مالیاتی از دیدگاه ونزل
۸۶	نقش جنبه‌های مختلف عدالت مالیاتی بر تمکین مالیاتی
۸۶	عدالت توزیعی و تمکین مالیاتی
۹۱	عدالت رویه‌ای و تمکین مالیاتی
۹۵	عدالت کیفری و تمکین مالیاتی

۹۹	بخش دوم: موردکاوی
۱۰۱	عنوان پژوهش
۱۰۱	روش پژوهش
۱۰۲	براساس نحوه گردآوری داده‌ها
۱۰۲	روش‌ها و ابزار گردآوری داده‌ها
۱۰۳	جامعه آماری
۱۰۳	حجم نمونه
۱۰۳	روش نمونه‌گیری
۱۰۴	روش‌ها و ابزار تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۰۴	سوالات پرسشنامه
۱۰۴	ابعاد عدالت مالیاتی
۱۰۴	بعد عدالت عرضی (افقی)
۱۰۴	بعد عدالت طولی (عمودی)
۱۰۴	بعد عدالت توزیعی
۱۰۵	بعد عدالت رویه‌ای
۱۰۵	بعد عدالت عدالت کیفری
۱۰۵	تمکین مالیاتی
۱۰۵	سایر متغیرهای جانبی
۱۰۵	روایی و پایایی
۱۰۶	روایی
۱۰۶	پایایی
۱۰۸	روش‌ها و فرمول‌ها
۱۰۸	آلفای کرونباخ
۱۰۸	آزمون اسپیرمن
۱۰۹	تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش
۱۰۹	روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۰۹	آمار توصیفی پژوهش
۱۱۰	آمار استنباطی پژوهش
۱۱۰	فرضیه اصلی
۱۱۱	فرضیه فرعی اول
۱۱۲	فرضیه فرعی دوم

۱۱۳.....	فرضیه فرعی سوم .....
۱۱۴.....	فرضیه فرعی چهارم .....
۱۱۵.....	فرضیه فرعی پنجم .....
۱۱۶.....	فرضیات دیگر .....
۱۱۹.....	نتیجه گیری و پیشنهادها .....
۱۱۹.....	جمع بندی و آرایه پیشنهادها .....
۱۲۴.....	توجه به اهمیت عوامل غیر عدالتی (بورکراتیک، تقنینی و سیاسی) .....
۱۲۹.....	پیشنهادهای محققان بعدی .....
۱۳۰.....	نتیجه گیری .....
۱۳۱.....	فهرست منابع و ضمایم .....

مقدمه

برای تأمین هزینه‌های عمومی و حفظ منافع اقتصادی، سیاسی، اجتماعی و امنیتی کشور و اطمینان از بهره‌مندی از حقوق شهروندی و مدنی، هر یک از سکنه کشورها مالیات پرداخت می‌نمایند و با پرداخت مالیات باعث حفظ و بقای تمدن کشور خود می‌شوند. با وجود آن‌که مالیات، یکی از بزرگ‌ترین بخش‌های منابع درآمدی دولت‌ها در جهان به شمار می‌رود، در ایران، طبق آمارهای موثق موجود، سهم درآمدهای مالیاتی نسبت به درآمدهای عمومی دولت در دوره‌های مختلف، بسیار کم می‌باشد؛ در طول سال‌های ۱۳۸۶-۱۳۸۴ درصد درآمدهای مالیاتی از درآمدهای عمومی دولت به ترتیب ۵/۲۸، ۴/۲۶ و ۴/۲۰ بوده است.^۱ این بدان معناست که، درصد بالایی از مؤدیان مشمول، مالیات پرداخت نمی‌نمایند. به بیان دیگر، مؤدیان مالیاتی از مالیات وضع شده تمکین نمی‌کنند.

مطالعات نشان می‌دهد به هراندازه درصد تمکین مالیاتی در یک سیستم مالیاتی بالاتر باشد، میزان درآمدهای وصولی بخش مالیاتی افزایش می‌یابد و شاخص‌های کلان اقتصادی، چون نسبت مالیات به تولید ناخالص داخلی، نسبت درآمدهای واقعی مالیاتی به درآمد مالیاتی پیش‌بینی شده در بودجه و نسبت درآمدهای مالیاتی داوطلبانه پرداخت شده به کل درآمدهای مالیاتی وصول شده افزایش می‌یابد.

علت‌های بسیاری در پاسخ به چرایی این موضوع وجود دارد، ولی یکی از موارد مهم عدم تمکین مالیاتی، «نقش عدم احساس عدالت مالیاتی در میان مؤدیان مالیاتی» می‌باشد.

هدف از تألیف این کتاب، بررسی رابطه عدالت مالیاتی و تمکین مالیاتی در بین مؤدیان مالیاتی نظام مالیاتی کشور می‌باشد. در بخش اول این کتاب، ضمن تعریف جامع و کامل

تمکین مالیاتی و عدالت مالیاتی، به شکافتن ابعاد گوناگون عدالت مالیاتی؛ به بررسی تعیین رابطه عدالت مالیاتی و ابعاد آن با تمکین مالیاتی می‌پردازد.

در بخش دوم نیز، به عنوان یک نمونه موردکاوی، از اطلاعات یک تحقیق مرتبط استفاده می‌شود. این پژوهش از نوع همبستگی، متغیر پیش‌بین عدالت مالیاتی و متغیر ملاک تمکین مالیاتی بوده و ثابت می‌کند که با افزایش عدالت مالیاتی یا استفاده از اعمال عدالت‌های عرضی (افقی)، طولی (عمودی)، توزیعی، روبه‌ای و کیفی، تمکین مالیاتی تأثیر پذیرفته و تمکین مالیاتی نیز افزایش می‌یابد. در همبستگی با افزایش تمکین مالیاتی، نرخ عدالت مالیاتی نیز با توجه به تأثیر مستقیم تمکین مالیاتی بر عدالت مالیاتی افزایش می‌یابد.

بنابراین، بر سازمان مالیاتی است برای رسیدن به اهداف ذاتی خود با مطالعه و بررسی عملکرد و کردار خود، به سمت عدالت محوری حرکت نماید.

در این نوشتار، با توجه به آن که در کنار بررسی موضوع عدالت، مولفین برخورد مداومی با عوامل بورکراتیک، فنی، سیاسی و روان‌شناسی داشتند، لذا به اختصار به بررسی رابطه این متغیرها با تمکین مالیاتی نیز مبادرت شده است.

در پایان، مولفین امیدوارند تا این اثر، مقدمه و راهگشایی باشد برای ارائه تالیفات و پژوهش‌های دقیق‌تر بعدی و همچنین کاربست نتایج این مطالعات در حوزه اجرا.

دکتر محمود حقانی

عضو هیات علمی دانشگاه شهید بهشتی

دکتر ندا نفری

عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال

نادر نامدار

دانش آموخته کارشناس ارشد مدیریت تحول